

LA CANÇÓ POPULAR EN EL TEATRE NADALENC MEDIEVAL

En relació al drama medieval i les cançons nadalenques ens deia, ara ja fa gairebé cinquanta anys, Josep Romeu i Figueras: «Les representacions medievals dels dos grans cicles de Nadal i de la Passió oferien un gran interès a l'espectador senzill, que d'una manera plàstica i directa veia davant seu desenvolupar-se els misteris del naixement i de la mort de Jesucrist. En aquesta classe de drama, concebut i representat amb gran senzillesa de recursos expressius, molt d'hora intervé el poble baix, no sols participant en les representacions, sinó fins i tot aportant-hi elements esporàdics propis que s'anaren aplicant sobre el cos bàsic... És prou versemblant que al costat del drama litúrgic d'una certa volada i amb pretensions literàries, se'n desenrotllés un altre de més modest i planer degut a poetes d'estament humil i poc lletrats, o a rectors que tan sols cercaven el profit espiritual de llurs feligresos, i que fóra representat per uns i altres. De tals drames menors deriven, sembla, cançons dialogades i monòlegs...»¹ Aquestes cançons i monòlegs són els que editava l'esmentat estudiós. Fos certa o no aquesta teoria de la fragmentació d'uns hipotètics textos dramàtics populars en peces independents d'utilització folklòrica, el fenomen que aquí ens interessa és el contrari: com s'infiltra les cançons populars o els temes populars en els textos de les representacions d'origen culte i que pertanyen a l'anomenat cicle de Nadal.

1. Cf. Josep ROMEU I FIGUERAS, *Cançons nadalenques del segle XV* (Barcelona: Edit. Barcino, 1949), pàg. 39.

El meu objectiu en aquesta comunicació és, per tant, el de parlar d'aquells casos d'infiltració folklòrica que apareixen a les peces o textos fragmentaris de teatre català nadalenc de tècnica medieval que s'han conservat fins al segle XVI i als quals no es va referir J. Romeu al seu article «La cançó popular nadalenca, font d'un misteri dramàtic de tècnica medieval».² En aquest treball el conegut estudiós parlà dels diversos casos de préstec folklòric que es trobaven a la peça «Consuetud de la Nativitat de Jesús Christ», text que pertany al ms. Llabrés i que és sens dubte el de més valor literari de tot el recull nadalenc conservat.³ La present aportació, per consegüent, aspira a completar aquell estudi amb una tipificació de la resta de casos en les altres peces on també es dona aquest fenomen.

1. NATURALESA DELS PRÉSTECES FOLKLÒRICS

Cal veure primerament que les infiltracions folklòriques al drama nadalenc de les quals penso parlar aquí pertanyen a dos tipus diferents: aquelles que recullen una temàtica freqüentment tractada a la cançó popular medieval i aquelles que incorporen directament al text dramàtic recursos poètics i expressius o estrofes i combinacions mètriques utilitzats als textos folklòrics.

Pel que fa a la temàtica dels préstecs, primerament cal reflexionar sobre diversos fets, com per exemple que en molts casos es tracti d'una temàtica heretada d'una font bíblica comuna i que, per tant, no necessàriament implica que hi hagi dependència del text dramàtic envers el text folklòric. És evident que temes com la pobresa dels esposos Josep i Maria, la virginitat d'aquesta, l'adoració dels Pastors o dels Màgics, etc., sempre mostraran coincidències degudes a llur font comuna, les quals no ens interessin ara; el que sí ens interessa, en canvi, és parlar dels tractaments coincidents que s'han donat a aquests temes.

També és evident que es tracta d'un tipus de préstec molt dife-

2. Cf. Josep ROMEU, «La cançó popular...», *Teatre català antic*, vol. I (Barcelona: Institut del Teatre-Curial, 1994), pàgs. 204-233.

3. Apareixerà editada sencera, junt amb la resta de textos, al volum de G. CENOZ i F. HUERTA, *Teatre de Nadal* (Barcelona: Barcino, en premsa).

rent si és el cas d'haver incorporat un tema passionístic a una escena teatral de Naixement en boca de Maria —tal com s'esdevé a alguna de les nades on es dona el mateix fenomen intercíclic—, posem per cas, o si és el d'haver incorporat textualment una molt tradicional cançó pastoril de presents al nadó dins l'acció de la peça.

Distribuïrem, per tant, els casos de préstec folklòric que hem trobat al recull de peces nadalenques segons el criteri que acabem de descriure. Ara bé, com veurem, es donaran també els casos en què tots dos tipus de préstec coincidiran en una mateixa escena, i es crea així, com si diguéssim, una tercera categoria que combina els altres dos tipus conjuntament: l'ús d'un personatge o tema, que es dona simultàniament amb el préstec lingüístic o estilístic a la vegada.

I, finalment, cal veure com el protagonisme del folklore nadalenc no s'escau únicament en els papers dels Pastors o els de Josep o Maria, com es podria pensar a primera vista, sinó que cal incloure-hi personatges tals com els Reis d'Orient,⁴ els quals, si bé apareixen representats temàticament al folklore, en canvi no acostumen a ésser-hi els narradors de l'acció argumental, ja que el qui sol parlar és Herodes o qualsevol altre personatge.⁵ Ara bé, el fet de tenir els Reis aquest protagonisme al folklore medieval nadalenc fa que no sigui gens sorprenent que les peces de Reis incloguin també passatges en què el to poètic del diàleg sigui tan idèntic al de les cançons populars nadalenques, cosa que veurem a continuació. Per consegüent es pot dir que en el recull dramàtic nadalenc el conjunt de personatges amb infiltracions folklòriques és aquest: Josep i Maria, els quatre Pastors, Joanet lo Mosso, i els tres Reis d'Orient.

2. ELS DIVERSOS CASOS D'INFILTRACIÓ

Com hem dit abans, no és només la «Consueta de la Nativitat»,⁶ la peça que J. Romeu va estudiar, sinó que és pràcticament tot el

4. Veg. *Cançons nadalenques del segle XV*, citat, pàgs. 33-35.

5. Cf. *ibid.*, pàg. 34.

6. Josep ROMEU FIGUERAS, «La cançó popular...» en *Teatre Català Antic*, vol. I (Barcelona: Curial, 1994), pàgs. 204-233.

recull de peces conservades el que té infiltracions folklòriques. Per exemple, al text nadalenc més breu de tot el recull, «Per fer la Nativitat de Nostro Sayor»,⁷ ja trobem vestigis del monòleg dels dubtes de Josep, cosa que per altra banda havia remarcat en una nota addicional Romeu a l'esmentat article (ROMEU 1994, 233), en estudiar com es relacionaven el monòleg d'un cançoner gironí, el de la «Consueta» i el d'aquest text. Es tracta d'una incorporació al text que no només aporta temàtica popular, sinó també una forma poètica monologada pròpia del plany o lament, que en altres casos era protagonitzat per la Verge.

El monòleg dels dubtes de Josep, amb temàtica d'inspiració bíblica canònica,⁸ assoleix un desenvolupament tal al folklore nadalenc que composicions com la que esmentàvem abans, pertanyent a un cançoner de Girona,⁹ arriben a un enriquiment literari prou denotador de la popularitat del tema i que coincideix plenament amb el tractament que li dona la «Consueta» estudiada per Romeu.

En el text en qüestió el tema es desenvolupa a l'inici amb els interrogants tradicionals («Ay mi, laset!, e què'm faré?/ Ay mi, laset!, hi a ont hiré?», etc.), no sense haver inclòs abans la també acostumada reacció de Josep davant els obvius signes de l'embaràs de Maria («Jo veg vostra fas minvar/ e vostra ventra engruyar...», etc). Els termes del debat del vell són esquemàtics, però prou expressius, propis per tant d'un text primerenc que no desenvoluparà el tema popular amb la mateixa riquesa amb què ho farà la peça estudiada per Romeu. Ara bé, si l'acció argumental no inclou un personatge com el de Joanet lo Mosso, nebot de Josep que serveix d'interlocutor per al tema dels dubtes a la peça esmentada, aquí ens trobem amb una intervenció força curiosa, la d'un diable que temptarà Josep, intervenció que no té una font evangèlica canònica, i que reflecteix, sens dubte, una influència de caire popular. El personatge del Diable donarà a l'acció de l'episodi el to humorístic i impressionant alhora que el tema no té

7. Ed. de J. CARRERAS CANDI, en «Lo passament de la Verge Maria (Llibret talismà del segle xv)», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, X (1921-22), pàgs. 211-212.

8. Veg. MATEU, I, 18.

9. Veg. *Cançons nadalenques del segle xv*, pàgs. 131 i segs., núm. XXVIII.

a la versió més enriquida de la «Consueta de la Nativitat», i es crea així un entrecreuament temàtic força original dins tot el recull de textos conservats. L'episodi inclou així mateix una intervenció molt menys popular, la de l'Àngel que ordena a Josep no abandonar Maria, escena basada en la font canònica.¹⁰

Gràcies a aquesta incorporació tematicoformal del folklore nadalenc la peça, un text molt senzill i rudimentari, assoleix el moment literàriament més reeixit de tota la seva extensió. El personatge de Josep passa d'ésser el mer interlocutor de Maria a tenir un relleu psicològic molt més enriquit, amb els seus dubtes i vacil·lacions tan humans. La fusió del fragment folklòric amb la resta del diàleg es fa sense violència o ruptura, fent així evident el fort caràcter popular de les composicions utilitzades a les representacions nadalencs catalanes durant l'època medieval o tardomedieval. Fins i tot caldria afegir que la composició té un cert desequilibri en la seva unitat des del moment que l'episodi dels dubtes —la part més popular de tot el text— ocupa més de la meitat de tota la seva extensió (45 dels seus 75 versos).

En el moment final de l'acció, en canvi, la peça fa que els Pastors adordin amb unes estrofes que no tenen cap tret especialment popular, sinó un estil merament primitiu o rudimentari.

Passem ara a continuació a considerar un cas ben diferent. Es tracta de la presència d'un tret temàtic molt més popular que l'anterior, ja que no té antecedent bíblic canònic, i que és relatiu al mateix personatge, sant Josep. La cançonística nadalenca explota els trets més còmics o ridículs del vell espòs de Maria, donant-li aquest toc de tipus humà desconfiat, amb recel i bondat alhora, que l'ha caracteritzat fins a creacions populars ben recents. Ja Josep Romeu valorà el fet que aquests trets apareguessin tan desenvolupats a la citada «Consueta»,¹¹ però ara ens interessa veure com apareixen també a peces on el protagonisme de Josep és de caràcter molt més secundari.

Per exemple, en un dels dos textos de temàtica d'Epifania conservats al ms. Llabrés, la «Consueta dels tres Reis d'Orient»,¹² hi ha

10 Veg. MATEU, I, 20.

11. J. ROMEU I FIGUERAS, *La cançó popular nadalenca...*, pàg. 207.

12. Apareixerà editada a *Teatre de Nadal*, citat.

una petita escena en la qual els Reis s'acosten al portal de Betlem per tal de comprovar si es tracta o no del lloc on ha nascut el Salvador; llur aparença devia ésser impressionant, amb la seva indumentària, els presents per al nadó, etc. Sant Josep, en veure'ls, expressa a Maria la seva desconfiança amb termes clarament derivats de la cançó popular, ja que el metre introduït en aquestes estrofes no és el mateix de les escenes anteriors i perquè, a més, els conceptes expressats per Josep fan clara al·lusió a la seva por i a la ridícula intenció de fugir:

*«O Maria, spouse mia,
Jo sent molt gran ramor.*

MARIA *Spos Joseph, y què seria?
Noxm vullau fer por.*

JOSEPH *Gran gent me sembla que sia,
En coronas d'or;
Bo seria qui fugia
de le lur furor» (vs.152-159).*

La tradicionalitat d'aquesta reacció de Josep davant la presència dels exòtics personatges ve demostrada pel fet de repetir-se, de forma pràcticament idèntica, a l'altra de les dues peces mallorquines d'Epifania conservades, mentre que no es troba present al text valencià de la mateixa temàtica.¹³ Es pot afirmar, doncs, que, com a mínim a les representacions dramàtiques mallorquines, si no a les de la resta de les àrees de parla catalana, era un tret habitual a l'època tardomedieval presentar el Josep espantat i recelós en veure l'arribada dels tres Reis.

Com a continuació de la present infiltració, i per tractar-se d'una altra escena protagonitzada pel sant, podem citar ara el cas de les peces d'adoració de Pastors, on també Josep s'expressa amb una desconfiança i hostilitat envers els nouarribats, les quals, novament, dei-

13. Veg. H. CORBATÓ, «Misteri del rei Herodes», a *Los misterios del Corpus de Valencia* (Berkeley: University of California Publications in Modern Philology, XVI, 1932-1933).

xen veure les seves arrels de caire popular. En efecte, a la peça anomenada «Consueta per le nit de Nadal»,¹⁴ en veure arribar els quatre Pastors al portal de Betlem, Josep els dóna la següent benvinguda: «*Aquest loch que tots sercau,/ bona gent, feu vostre via,/ que vostro gest no'm plau/ ni vull vostre compeñia*» (vs. 190-193). Aquesta acollida tan poc cordial serà esmenada a la següent escena, on Josep obrirà el porxo perquè els Pastors hi entrin i adordin Jesús (vs. 201-203), però la peça, com podem veure, no ha perdut l'oportunitat de mostrar el Josep malhumorat, desconfiat i hostil que és una de les facetes del vell espòs de Maria que desenvolupa el folklore nadalenc. En aquest cas no hi ha dependència d'una font bíblica comuna, sinó ben clarament una inequívoca dependència per part del text dramàtic envers la tradició popular entorn del personatge.

La mateixa quarteta, i en idèntic moment de l'acció, torna a aparèixer en la peça estudiada per J. Romeu, en la qual sant Josep ha adquirit el major enriquiment temàtic de tot el recull de peces conservades, i on, malgrat això, s'inclou aquesta rudimentària mostra del folklore nadalenc creat entorn de la figura del vell, demostrant així de quina manera la situació argumental havia esdevingut un tòpic ben estès a la tradició popular.

Així, doncs, dins uns textos dramàtics de caire semilitúrgic, tant el moment d'adoració dels Reis com el de la dels Pastors, són ambdós utilitzats per connectar amb una vena d'inspiració que, en principi, era totalment aliena a l'origen culte i eclesial amb què hem d'associar als autors de les peces.

Passem ara al personatge de Maria. El seu protagonisme al folklore nadalenc és absolut. A ella van adreçades moltes de les cançons de pastors, que exalten els temes de la virginitat o de la maternitat del Salvador, principalment; ara bé, com a personatge amb diàleg propi, a Maria li falta un cert grau de relleu: és més l'objecte de les cançons que el seu subjecte. Per consegüent, les intervencions de la Verge als textos dramàtics troben al folklore pocs exemples que serveixin de

14. Apareixerà inclosa a l'edició esmentada abans, però ja la van editar DíAZ-PLAJA i J. MASSOT a *Teatre medieval i del Renaixement* (Barcelona: Ed. 62, 1983), pàgs. 19-30.

comparació. Tot i així, es poden citar alguns casos força interessants. A una de les peces d'adoració de Pastors, la «Consueta per le nit de Nadal», quan els quatre Pastors han adorat Jesús i li han donat els presents, és Maria qui s'encarrega d'acomiar-los i ho fa amb unes frases que indiquen clarament la tradicionalitat del moment argumental. Diu Maria:

«Vostres bones presentalles
accepta lo meu fillet,
agraint-vos un tal fet.
Per un, cent vos seran dats» (vs. 725-729).

No es troben versos comparables en boca de Maria a les cançons nadalenques medievals, però el to i lèxic d'aquesta estrofa no deixen gaires dubtes sobre l'origen popular que devia tenir; a més, la temàtica i el contingut de l'últim vers evocuen el caràcter de personatge senzill que surt a les poques intervencions parlades de la Verge a les nades.¹⁵ Així mateix, la tradicionalitat d'aquesta estrofa ve confirmada pel fet que es troba repetida de forma idèntica a una altra «Consueta»,¹⁶ el text de la qual, en la resta de passatges, és totalment diferent d'aquesta a la qual ara ens estem referint. I, per últim, a una peça molt més tardana, la «Representació per la nit de Nadal»,¹⁷ que ja és dins l'estil del teatre religiós de transició —o més renaixentista—, i en la qual no apareix pràcticament cap altre tret popularista als seus 874 versos, també ens trobem amb una versió d'aquesta estrofa, encara que amb una lleugera variant:

«Vostros presents presentats
Accepta lo meu fillet,
Agraint-vos lo qu'eu fet;
Per hu, cent vos seran dats.»

La convivència en aquest text de l'estil culte amb una infiltració d'aquest tipus demostra, per tant, un cop més quina força posseïa el

15. Veg. *Cançons nadalenques del segle XV*, pàgs. 22-27.

16. La segona peça del Ms. Llabrés, ja citada abans a la nota 14.

17. Peça encara inèdita i que apareixerà a la nostra edició amb el núm. IX.

folklore nadalenc com per a introduir-se amb tanta facilitat dins textos d'origen tan allunyat d'una inspiració popular.

En una altra ocasió, a la peça d'adoració de Reis abans esmentada,¹⁸ també és Maria el personatge encarregat de realitzar una barreja temàtica intercíclica que apareix igualment a les nades medievals.¹⁹ En efecte, al bell mig del moment escènic de l'adoració i lliurament dels presents a Betlem per part dels Reis d'Orient, Maria té una intervenció sorprenent: en un dels seus parlaments més llargs de tot el recull nadalenc, ens recita uns versos exclusivament dedicats al tema de la Passió de Crist:

*«Baden-se mos ulls, fill, are,
Sentint-ne poca [d]olor,
Pare sant, mon divinal pare,
Le mort que pendreu, Senyor.
En la creu sereu ofert,
Morint Vós, qui'n donau vide;
Tindreu lo costat ubert,
Açotat molt fora mida,
Rey més coronat,
Scarnit, rebent galtades,
Tenint ubert lo costat,
Los peus y mans clavades»* (vs. 196-207).

En aquest fragment líric, Maria introdueix de forma anacrònística una tràgica visió de la crucifixió del seu fill, la qual, òbviament, no té antecedent evangèlic en la font canònica; el tema de la Passió de Crist té al folklore nadalenc medieval, en canvi, una presència important i hi introdueix la nota tràgica necessària per tal de donar la màxima transcendència a l'acte del naixement del Messies. D'aquesta manera el text dramàtic ha seguit una tradició popular característica de l'anacronisme medieval, amb una barreja temàtica que no només apareix al nostre antic drama nadalenc, sinó també a d'altres exemples no catalans prou coneguts.²⁰ Cal afegir, però, que l'exemple d'in-

18. La *Consueta dels tres Reis d'Orient*, citada a la nota núm. 12.

19. Veg. *Cançons nadalencques del segle XV*, pàgs. 35-38.

20. Cf. GÓMEZ MANRIQUE, *Representación del nacimiento de nuestro Señor*, vs. 137-160.

filtració que acabem d'esmentar és un d'aquells que classificàvem a l'inici com un dels casos en què el préstec no incorporava lèxic o estrofes directament preses dels textos populars, sinó que es limitava a recollir una tradició, utilitzant, en canvi, una expressió i un estil de tipus cultista.

A la mateixa peça, però, i també a l'altre exemple mallorquí de temàtica de Reis igualment citat abans, Maria té altres intervencions molt més dins la línia popularista en què situàvem Josep. Per exemple, en el moment temàtic de l'arribada dels Reis a l'estable i consegüent por del vell espòs de Maria, que abans era citat com a cas arquetípic d'infiltració folklòrica en un context temàtic d'origen culte i canònic, també la Verge hi participa, fent eco al seu marit, encara que amb un protagonisme de to menor (cf. la citada escena).

És Maria, doncs, un personatge polivalent com a vehicle d'infiltracions de matèria o estil folklòrics dins aquests textos dramàtics tardomedievals, i es diferencia així del to constantment popularista dels préstecs del personatge de Josep ja vistos.

Passem ara a un altre destinatari dels préstecs folklòrics que hem esmentat abans. Es tracta d'un destinatari que podríem qualificar de «natural»: el grup de pastors, que en aquests textos conservats és sempre un grup de quatre. També acostumen a portar els mateixos noms: Tonet, Tomeu, Pasqual i Guillem. Només en una peça, aquella que va estudiar Josep Romeu, els quatre personatges porten noms diferents, i hi tenen un color local molt més marcat, com veurem tot seguit.

Les intervencions dels Pastors als esquemes argumentals dels textos dramàtics de què estem parlant acostumen a tenir uns moments apropiats per a les infiltracions folklòriques, els quals es repeteixen gairebé invariablement a tot el conjunt de peces i, a vegades, utilitzant fins i tot idèntics textos. Aquests moments són: a) la primera aparició dels Pastors en escena, en què canten temes relacionats amb el bestiar, b) el moment posterior a l'aparició de l'àngel de l'anunciació, en què s'adrecen a Betlem i canten un tema relacionat amb els presents que porten al nadó, i, finalment, c) el moment de partida després de l'adoració, en el qual de camí de retorn tornen a cantar un altre tema relacionat amb Jesús o la Verge. Aquests tres moments ar-

gumentals nadalencs en què es materialitzen les infiltracions folklòriques esdevenen tan tradicionals que en alguns dels textos, com ja hem dit, presenten una coincidència textual absoluta i, en la majoria d'ells, com a mínim, una gran similaritat.

Pel que fa al primer dels tres moments, en una de les peces mallorquines d'etapa més primerenca, la «Consueta per le nit de Nadal», trobem inclosa la cançó de bestiar que també apareix a la peça núm. 2 del ms. Llabrés, que és la següent:

*«Hora serà de partir
A guardar lo bestiar;
Moltes voltes lo terdar
Aquell fa desminuir.*

*Deu tostemps lo bon pastor
Vel·lar sobre les ovellas,
Que no prenga lo lop en ellas,
Matar se fam amb rigor.*

*Enem, dons, sens detenir,
Cantant, aquelles güerdar;
Moltes voltes lo terdar
Aquell fa desminuir.»*

El to popular i la seva estructura estròfica no deixen cap dubte sobre l'origen de la composició, encara que no es trobi cap exemple idèntic al recull del segle xv editat per J. Romeu. La tradicionalitat de la temàtica devia ésser molt gran, però, des del moment en què a la peça cultista i més tardana esmentada abans no apareix la cançó però sí el tema, desenvolupat al diàleg de la corresponent escena:

«EN TONET *Que no sabs aquell vullgar
Qui diu que lo lop durment
Ni tindrà res en dent,
Ni manco per molt vellar,
Si ja, dons, no 's diligent?»* (vs. 717-721).

Podem comprovar, doncs, com ha variat el tractament donat al tema, ja que no s'ha arribat a utilitzar la cançó, sinó simplement a referir-se a la temàtica, dedicant-hi una estrofa de cinc versos, que és la combinació més característica d'aquesta peça. És a dir que, en aquest cas, el popularisme s'ha infiltrat al text d'una forma modificada, d'acord amb l'estil de la resta de la peça.

Aquest moment inicial del paper del grup de Pastors a les peces de Nadal és viscut de manera ben diferent a la «Consuetat» que va estudiar J. Romeu. Els quatre personatges, que s'adrecen els uns als altres anomenant-se «bergants d'Es Minillar», porten els noms de Tonet i En Fenollar dos d'ells i els altres dos els de Pericó i Joan Picher. El tret més rellevant d'aquesta escena és el toc humorístic, i si bé el tema del bestiar és esmentat no s'hi incorpora cap text provinent del folklore. Aquí, doncs, a la peça s'ha infiltrat més l'esperit festiu dels pastors que no pas els seus textos d'origen popular. És una característica única, ja que, a més, a la resta d'escenes aquesta peça és la que més manlleus realitza al folklore popular. Pel que fa als pastors, en el moment argumental de l'adoració, són aquests els únics de tot el recull que utilitzen una cançó abans d'adorar Jesús; es tracta, com ja va dir Romeu al seu tan citat article, d'una cançó probablement molt coneguda, amb melodia popular com per a ésser ballada pels pastors, i amb text de procedència culta i temàtica novament híbrida, ja que hi ha referències a la Passió. En la resta de la peça hi ha exemples de contrafacta de cançons profanes o adaptacions al tema religiós, però aquests són els casos que va estudiar Romeu i que aquí per tant no tractarem.

Tant pel que fa al segon moment de les infiltracions pastorils (el camí d'anada a Betlem), com pel que fa al tercer (el camí de retorn del pessebre), és a la peça estudiada per Romeu on es troben els exemples de cançons populars que a la resta del recull són també utilitzades; no hi farem ara al·lusió, doncs, per tal de no ésser reiteratius: es tracta de mostres prou conegudes i representatives d'aquest tipus d'infiltració.

Finalment, el personatge que resta al recull com a destinatari de préstecs folklòrics, el nebot de Josep anomenat Joanet lo Mosso, també va ésser estudiat per Romeu a l'esmentat article. A una altra peça on ell apareix, un text mallorquí de sa Pobra recentment descobert, la

«Consueta dels Pastorels»,²¹ presenta els mateixos trets folklorístics i, per tant, tampoc no s'escau ara fer-ne la descripció.

Per finalitzar direm, doncs, que en el conjunt d'exemples d'infiltració folklòrica a les peces nadalencs que aquí hem enumerat s'hi pot apreciar una consistència molt important pel que fa a repetició de temes, reiteració dels mateixos moments argumentals on apareix cada infiltració i, sobretot, una vitalitat d'inspiració tal que dóna una profunditat i un relleu únics a uns personatges que, si s'haguessin limitat a la matèria canònica de les seves fonts, desenvolupada segons les pautes dels autors eclesiàstics que compongueren els textos, mai no haurien assolit un tan alt grau d'interès psicològic i humà.

F. HUERTA I VIÑAS
(Universitat Autònoma de Barcelona)

21. Cf. OBRADOR - MAS I VIVES, «La "Consueta dels Pastorels" del notari Ferragut: Una nova mostra de teatre nadalenc mallorquí del segle XVI», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 44 (1988), pàgs. 203-222.

